

Rektors tale ved Odense Universitets årsfest den 25. sept. 1992

Uden for Danmark har der i mange år været konkurrence mellem universiteterne om de studerende. Denne kamp har været ført på mange fronter. Man har kreeret populære kurser, man har tiltrukket kendte personer som forelæsere, man har ansat Nobelpris-modtagere, man har ofret penge på at stable et dygtigt fodboldhold på benene etc. På denne måde er der skabt en top-ti liste af universiteter, hvor det at have gået på et topuniversitet er et adelsmærke. Hvis man har en eksamen fra Tokyo Universitet, er det i Japan ligegyldigt, hvad eksamensresultatet er. **TODAI** er et sesam, der åbner alle døre. Hidtil har det ikke været sådan herhjemme. De studerendes valg af universitet har i høj grad været bestemt af, hvor det er boede. Efter adgangsbegrænsningens indførelse kombineret med, hvor deres kvotient nu tillod dem at komme ind - disse dage er nu måske snart talte.

Universitetet i konkurrence

Ser man på befolkningsudviklingen, er der ikke nogen tvivl om, at antallet af unge i de aldersklasser, hvorfra universitetet rekrutterer sine studerende, vil være faldende i de kommende år. Man kan ikke heraf slutte, at der så også vil være et faldende antal, der vil søge optagelse på de videregående uddannelser. Der synes nemlig at være en modsatrettet tendens til, at flere og flere af en gymnasieårgang vil søge en videregående uddannelse, således at søgningen nok vil flade ud, men ikke falde. Alt i alt vil det dog nok betyde, at om der ikke bliver en konkurrence mellem universiteterne om antallet af studerende, så står vi i en ny situation, idet der vil blive en stigende konkurrence om de bedste studerende og om første prioriteterne i det nuværende optagelsessystem. Denne

Musikere fra Det Fynske Musikkonservatorium indledte årsfesten.

konkurrence kommer Odense Universitet til at deltage i. Det, vi skal konkurrere på, er kvalitet i forskning og undervisning heri også udbud af interessante og relevante studier. Jeg mener, at Odense Universitet står rimeligt godt rustet til denne konkurrence, især hvis vi får lov til at kæmpe på lige vilkår. Det er nogenlunde tilfældet med undervisningen, men ikke med forskningen. Her har vi en manko på ca. 50 mio kr. pr. år i forhold til København og Aarhus. For at vi kan holde kvalitet og kvantitet i toppen, er det nødvendigt, at vi har de fornødne styringsmæssige værktøjer både af administrativ og økonomisk art.

Tre politiske forlig

Forsommeren bragte tre politiske forlig, der vil få stor betydning for styrkelsen af vor konkurrenceevne. Det var forlig om en ny styrelseslov, om optagelsespladser og adgangsregulering (heri indeholdt et forlig om faste fire-års budgetter) samt et forlig om forskeruddannelsen. Jeg vil her kun beskæftige mig med de to første

Perioden fra 68 til 70 karakteriseres ofte som studenteroprøret. Studenteroprøret startede ved Nanterre uni-

versitetet i Frankrig. Fra Nanterre bredte det sig som et ideologisk oprør til de andre franske universiteter og senere ud over Europa. Oprøret kom også til Danmark, men kan vel næppe her karakteriseres som et „oprør“. Vi har jo ikke de store traditioner for revolutioner. En af de mest dramatiske begivenheder var som bekendt, at nogle studerende ved København Universitet besatte rektors kontor, drak hans sherry og røg hans cigarer!

Den radikale styrelseslov

På denne baggrund er det så meget mere bemærkelsesværdigt, at man i kølvandet på studenteroprøret i Danmark fik Verdens mest radikale styrelseslov. Denne styrelseslov sikrede de studerende 50% indflydelse i studienævn og 25% i alle andre organer, hvor det teknisk-administrative personale også fik 25% af pladserne. Siden har forskellige undervisningsministre forsøgt at ændre på loven. Det er dog ikke lykkedes før nu, hvor et bredt flertal i Folketinget, omfattende alle partier undtagen SF, i forsommeren blev enige om et nyt styrelseslovsforslag, som vil ligge på Folketingets bord, når det mødes om 14 dage til forventet vedtagelse in-

den jul.

I 70'erne fik den nye styrelseslov stor indflydelse på universitetets liv. Den ruskede op i et lukket system, der på mange måder var stivnet, og betød et spring fremad både for forskningen og undervisningen. Der er ingen tvivl om, at forskningens omfang såvel som dens internationale gennemslagskraft voksede betydeligt i årene efter Styrelseslovens ikrafttræden. Man var indstillet på, at de nye muligheder, man havde fået, skulle bruges.

De to strenge

Som årene gik mindskedes pionerånden, og det nye system stivnede som sin forgænger i mere eller mindre bureaukratiske rutiner, som efterhånden afdækkede lovens svagheder. Jeg skal her blot nævne nogle få.

Et af de alvorligste problemer ligger i det såkaldte tostrengede system. Universitetets ene streng består af konsistorium, fakultetsråd og institutråd. Det er heri hele universitetets økonomiske liv foregår. Her cirkulerer universitetets bevillinger, og her ligger ansvaret for universitetets forskning. Den anden streng, der består af centralstudienævn og faglige studienævn, har ansvaret for universitetets uddannelser, både for overvågningen af uddannelsernes kvalitet og for udviklingen af nye uddannelser. Det ejendommelige er imidlertid, at der i denne streng ikke er rådighed over økonomiske ressourcer, de skal bevilges af organerne i den anden streng. Det er indlysende, at et sådant system, hvor ansvaret for uddannelsernes kvalitet ligger et sted og ansvaret for økonomien et andet sted, ikke er hensigtsmæssigt.

Synlige ledere

En anden problematik er det, man så stærkt - efter min mening alt for stærkt - har fokuseret på i debatten om det nye forslag, de synlige eller de stærke ledere. Den nugældende styrelseslov placerer ansvaret for ledel-

sen i såkaldte kollegiale organer: konsistorium, fakultetsråd og institutråd. Når der råder fred og ro, giver dette normalt ingen problemer; men når interessekonflikter opstår, og når vanskelige problemstillinger som prioritering af ressourcer og afskedigelser skal behandles, fungerer det kollegiale styre dårligt. Det vil helst fordele ressourcerne ligeligt mellem alle og vil nødigt tage drastiske skridt som afskedigelser. I sådanne konfliktsituationer har man manglet personer, der kunne påtage sig det ubehagelige ansvar og skære igennem, så man kunne komme videre. Selv om man efter min mening udefra har koncentreret interessen vel rigeligt på betydningen af dette forhold og set bort fra de mange positive sider af den nugældende styrelseslov, så er det en kendsgerning, at offentligheden har haft indtryk af, at universiteterne manglede styring. Herved har politikerne fået mistro til, at universiteterne kunne forvalte de mange penge, der hvert år bevilges til forskning og undervisning. Det har ført til, at de bevilgende myndigheder de sidste 10 år har kanaliseret flere og flere bevillinger udenom universiteternes ledelse ved at oprette puljer, programbevillinger og eksterne fonde for penge, som rettelig burde have indgået i universiteternes finanslovsbevillinger. Det har ødelagt muligheden for at foretage en fornuftig prioritering, fordi man ved finansårets begyndelse ikke har overblik over, hvilke bevillinger man kan regne med i årets løb. Denne situation har været med til at svække universiteterne, som i realiteten har været sat under administration!

Forskere lades i stikken

Da man havde det såkaldte „professorvælde“, blev institutterne ledet af fagets professor, som bestemte instituttets forskning. Hvordan dette fungerede var helt afhængigt af forskningslederen. Der er ingen tvivl om, at mange initiativrige unge forskere

havde vanskeligt ved at udvikle deres forskningstalent under det gamle system før 1973, hvor de kunne være stærkt afhængige af den professor, der styrede forskningen. På den anden side har styrelsesloven af 1973 efterladt et vacuum, hvor mange, der nok kan udføre et godt forskningsarbejde, men ikke selv har originaliteten i sig til at være grænseoverskridende, bliver ladt i stikken. Megen god forskningskapacitet går på denne måde til spilde, ved at den enkelte forsker ikke alene kommer nogen vegne.

Det kan endvidere være vanskeligt at samle tilstrækkeligt slagkraftige forskningsgrupper, der kan konkurrere internationalt, når man befinder sig i et forskningsområde i kraftig udvikling.

Ansvar skal delegeres

På mange områder bringer det nye styrelseslovsudkast fornyelse og afklaring. Forslaget præciserer, at rektor er universitetets øverste leder, dekanen fakultetets og institutlederen instituttets. Denne klargøring af ledelsesansvaret har fået mange til at ty til ord som ledelsesjunta, diktatur og lignende værdiladede udtryk. Det er rigtig nok, at lederne efter loven har det øverste og endelige ansvar, det er jo nu en gang en leders opgave; men der er vel ingen der forventer, at lederen selv vil sidde og afgøre detailproblemer, de vil selvfølgelig blive delegeret nedad i systemet til personer og organer, der har den faglige indsigt, på samme måde som en minister delegerer sine beføjelser. Det, der imidlertid er væsentligt, er, at der sker en delegation, som kan tages tilbage, hvis tingene ikke fungerer, og heri ligger placeringen af det ledelsesansvar, der ifølge den gældende styrelseslov ikke kan placeres.

På studieområdet indføres et enstrengt system, hvor studienævnene er placeret under fakultetsrådet, der hvor pengene er. Der vælges en studie-

nok også i sandhedens interesse indrømme, at når universiteterne fungerer så godt, som de gør, er det på trods af den nugældende lov. Man har på mange områder kortsluttet de eksisterende beslutningsveje, så det er dekaner og budget- og forretningsudvalg, der træffer beslutninger, der egentlig hører hjemme i plenum. Den nye lov er således på mange punkter kun en legalisering af de nuværende tingenes tilstand - i hvert fald her i Odense.

Demokratiet fastholdes

Det er i debatten ofte blevet sagt, at man nu fjerner demokratiet fra universiteterne, det nye styrelseslovudkast er udemokratisk. Demokrati betyder jo folkestyre i modsætning til monarki, oplyst enevælde, diktatur m.m., hvor det er en enkelt, der bestemmer. I folkestyret vælger folket sine ledere, som så leder i deres valgperiode efter i forvejen fastsatte regler. Det er jo netop også det, der sker efter den gamle lov, og det er det, der sker efter den nye lov, det sker nu blot efter nogle andre regler. Det er ikke mere eller mindre demokratisk om en gruppe har to eller fire repræsentanter i et organ, man kan synes om det eller ej; men antallet har ikke noget med demokrati at gøre. Man må jo endelig også acceptere, at en central side af universitetet - *den faglige kvalitet*, ikke kan gøres til genstand for demokratiske beslutninger.

Vælg med omtanke

Der er også blevet talt meget om alle de ulykker, de „stærke ledere“ kan forårsage. Der må man jo dog sige, at de stærke ledere er valgt af folket, så man må da håbe, at folket indsætter nogle ledere, der tror på kan lede på fornuftig vis. Ledelsen skal jo også stå til regnskab ved valgperiodens udløb. Jeg er enig i, at man nok skal tænke sig bedre om i fremtiden, når man vælger ledere efter den nye lov; men det betragter jeg kun som et fremskridt. For at sikre sig mod, at de

stærke ledere misbruger deres magt, kan man jo i loven indføre en passus om, at de kunne indstilles til afsked af et kvalificeret flertal i deres råd, - dekanen til rektor, og rektor til ministeren.

Jeg finder, at det er noget meget positivt, at der i statuten skal tages højde for, at ledelsen kun kan sidde i et begrænset antal perioder, herigennem sikrer man sig mod, at den almindelige tendens til blot at genvælge ledere per automatik ikke udarter, så de politisk valgte ledere sidder så længe, at de bliver embedsmænd. Et princip man med fordel kunne skele til i andre dele af samfundet. Hvis jeg skal give et bud på, hvor længe en leder bør sidde, vil jeg foreslå to valgperioder af fire år.

Friuniversitet

Hvis man sammenligner det nye styrelseslovsforslag med de ønsker til et friuniversitetsforsøg, jeg fra denne talerstol i 1988 fremsatte, vil man finde, at næsten alle de ønsker, jeg opregnede, er indeholdt i styrelseslovsforslaget eller i et af de andre forlig. Odense Universitet blev ikke et friuniversitet i 1988; men bliver det nu sammen med alle de andre universiteter i Danmark. Den eneste betænkelighed, man kan have, er, at nu bliver der altså ikke lavet et forsøg i mindre målestok først. Det giver nogle fordele, det går hurtigere, men vil formentlig også give nogle ulemper, fordi man ikke har den samme mulighed for at korrigere fejlene.

Når forsøget ikke blev til noget dengang, var det dels, fordi ministeriet ikke ville give alle de friheder, der var universitetets forudsætning for at gå ind i forsøget. Det skal de nu ifølge forligene. Dels var det, fordi der på universitetet var en frygt for konsekvenserne af selv at have ansvaret og for den ændrede ansvarsplacering, der lå i forslaget. Denne frygt genfindes i dag i modstanden mod det nye

leder med ansvar for uddannelserne - også det økonomiske ansvar. Med oprettelse af studielederstillingen er der placeret et ansvar for undervisningens kvalitet.

Den nye styrelseslov sikrer universiteterne forskningsfrihed, således at ingen ydre instans kan pålægge universiteterne en bestemt forskning. Den præciserer imidlertid som institutlederens ansvar, at han er ansvarlig for de tildelte forskningsressourcer, og han beslutter om et bestemt forskningsområde skal tages op. Der ligger heri en præcisering af, at institutlederen skal føre et overblik med instituttets forskning.

Loven legaliserer praksis

Der har været rettet en del kritik mod det nye forslag. En påstand, man ofte hører, er, at universiteterne jo fungerer udemærket under den nuværende lov. Man må medgive disse røster, at det har fungeret, og det er for så vidt imponerende, at universiteterne overhovedet har magtet at håndtere de barske nedskæringer, der er sket i de senere år samtidig med en udtalt udhuling af ledelsen på grund af den stadig stærkere centralstyring af de økonomiske midler. Man må

styrelseslovsforslag og vil formentlig ikke kunne manes i jorden, før man har set, hvordan systemet fungerer.

Et nyt opbrud

Jeg mener, der generelt er al god grund til at se lyst på universiteternes fremtid i lyset af forsommerens forlig. Der ligger en vanskelig og nok ofte stormfuld tid foran. Det første år vil givetvis blive noget kaotisk, indtil man får indarbejdet den nye lov; men så er jeg også overbevist om, at man vil se en opbrudstid, som man gjorde i begyndelsen af 70'erne.

Jeg finder, at politikerne bag forliget har vist stor fremsynethed ved foruden styrelselovsforliget at indgå en fireårsskifte, der sikrer universiteterne samlede sikre bevillinger efter et taxameterprincip i en fire-års periode frem til 1996. Universiteterne vil få bevillinger efter antallet af studerende, taxameterbevillingernes størrelse vil fremgå af finansloven, universitetet vil få en samlet bevilling. Denne type af forlig har længe været kendt på forsvarsområdet; men det er første gang, at man har lavet et sådant forlig på undervisningsområdet.

Odense forfordeles

Forlader jeg nu de mere generelle betragtninger og ser specifikt på Odense Universitet, har vi et alvorligt problem, som sommerens forlig ikke har bragt nogen løsning på. Nemlig den meget lave forskningsdækning. Da man i midten af halvfjerdserne begyndte at give universiteterne bevillinger til undervisningen efter antallet af studerende, der tog eksaminer, havde man ingen ideer til på tilsvarende måde at budgettere forskningen, så den fastfros man blot på det niveau, den havde på det tidspunkt. Der var dengang et misforhold mellem bevillingerne i Århus-København på den ene side og Odense på den anden side til skade for Odense Universitet. Gennem halvfjerdserne skete der en nedskæ-

ring af studentertallet i København og Århus, hvorimod Odenses studentertal er mere end fordoblet siden 1977. Bevillingerne til undervisningen er fulgt nogenlunde med bortset fra den såkaldte produktivitetsforbedring (nedskæring), som har ramt alle videregående uddannelsesinstitutioner. Forskningsandelen er imidlertid kun blevet fremskrevet ved pristalsregulering. I dag udgør vor forskningsandel 50% af undervisningsdelen sammenlignet med, at den i Århus/København udgør 84%. Det svarer i kroner til en manko på ca. 50 mio. kr. på årsbasis. Afvigelseerne i tallene ville ikke sige noget, hvis de var små, da der er mange forskelligheder, f.eks. har København og Århus universiteter et ansvar for museer og specielt i København de såkaldte småfag, eksempelvis centralasiatiske sprog. Disse specielle ansvar retfærdiggør imidlertid ikke de meget store forskelle, der helt klart er tale om.

En time mindre

Hvad betyder nu denne forskel for Odense Universitet og universitetets konkurrenceevne? Universitetet skal ifølge styrelsesloven give undervisning indtil det højeste videnskabelige niveau, det vil sige forskningsbaseret undervisning.

Det videnskabelige personale ved universiteterne havde oprindeligt en ret til at bruge ca. halvdelen af tiden til forskning, hvad man også i dag anser for det ønskelige. Universiteterne kan ifølge den stillingsstruktur, der gælder, kun ansætte videnskabelige medarbejdere i faste stillinger under denne forudsætning. Når vi så vender tilbage til, at der i bevillingerne kun er dækning for 30% af forskningen, er det indlysende, at der er et problem. Enten må de ansatte lade være med at passe deres undervisning, så de bliver plads til forskningen, eller også må en stor del helt opgive at forskes og kun undervise, eller også må forskningen foregå i fritiden. Det er det sidste, der i høj grad er tilfældet i dag. Det er en uacceptabel situation, som ikke i længden er holdbar. De studerende kan ikke acceptere, at lærerne ikke passer undervisningen. Universitetet kan ikke acceptere, at de ikke passer deres forskning. Deres familier kan ikke acceptere, at de henlægger ferier og fritid til universitetet, så lærerne kommer under alle omstændigheder i klemme. Det betyder på langt sigt, at Odense Universitet kan komme til at stå bagest i køen, når det gælder om at tiltrække dygtige forskere.

Hvorfor skulle en forsker vælge Odense, når *fynske forskere har en time mindre om dagen til forskning end københavnske og århusianske?*

Lige vilkår

Vi har gennem årene ofte gjort opmærksom på dette forhold overfor ministerium og politikere; men man har haft stor ulyst til at gøre noget ved det. Nu, hvor man mener politisk at have sikret universiteternes fremtid, er det tvingende nødvendigt, at man også ser dette problem i øjnene og er villig til at rette op på skævheden, så vi kan konkurrere på lige vilkår. Der er da også i den såkaldte flerårssafteale afsat puljer, der skulle kunne bruges til en sådan opretning. Man kunne forestille sig, at de 50 mio. kr. vi mangler på årsbasis f.eks. rettes op over en 5 års periode.

Erhvervslivet

Samarbejdet med erhvervslivet vanskeliggøres også af det faktum, at de fynske forskere skal løbe hurtigere end deres kolleger i København og Aarhus. Til trods for dette føler jeg dog, at der gennem årene er skabt et godt forhold til det fynske erhvervsliv, specielt gennem skabelsen af Den fynske Forskerpark, der er et meget håndgribeligt eksempel på et sådan samarbejde. Kronen på værket er Odense Stålskibsværfts engagement i Forskerparken i dette efterår, som jeg tager som et udtryk for, at nu har det fynske erhvervsliv taget Forskerparken til sig. Det samarbejde, der her er etableret, er jeg overbevist om, vil vokse i fremtiden til gavn for både erhvervslivet og universitetet - og til gavn for hele Fyn.

Vi har opbygget et godt universitet i Odense med et levende universitetsmiljø og mange stærke forskergrupper, der vil komme hele Fyn til gavn. Vi ser lyst på fremtiden og hilser en sund kappestrid velkommen, men konkurrencen skal ske på lige vilkår.

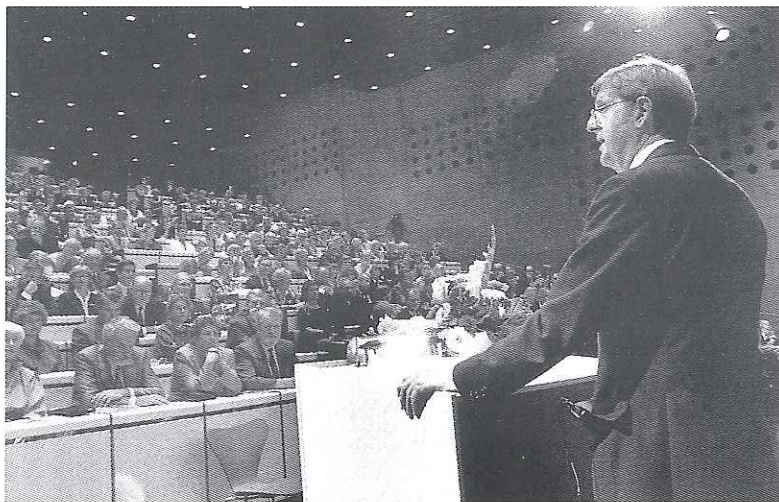

Professor, dr.phil. Axel Michelsen knyttede en videnskabsfilosofisk forbindelse mellem natur- og humanvidenskaberne, da han promoverede æresdoktor Franz Huber:

- Ægte fremskridt i videnskaben bygger på nye ideer, nye fortolkninger eller nye sammenhænge mellem teorier og ideer. Intet kan være mere misvisende end at definere videnskab som indsamling af data. Det er let at skaffe store mængder data om hjernen: Indsæt et par elektroder og der dukker millionvis af nerveimpulser frem på oscilloskopets skærm og som data for computerne. Men data er ubrugelige, hvis vi ikke forstår at fortolke dem og stille de rigtige spørgsmål.

- Når universitetet i dag hædrer en af neurobiologiens store personligheder, er det fordi, Franz Huber i sit arbejde har vist, hvordan vi skal stille spørgsmålene om hjernen, sagde Axel Michelsen

Læs mere om Franz Huber på side 276

- Fremover bliver der kamp om de bedste studerende, sagde rektor Carl Th. Pedersen i sin tale ved årsfesten. Universiteterne skal levere forskningsbaseret undervisning, og derfor ønsker vi at kunne konkurrere på lige vilkår. Det er ikke tilfældet i dag. Fynske forskere har en time mindre om dagen til forskning end køben-

havnske og århusianske. I Odense er forskningsandelen 50% af undervisningsdelen, mens den i Århus og København er 84%. Det betyder på langt sigt, at Odense Universitet kan komme til at stå bagest i køen, når det gælder om at tiltrække dygtige forskere.